

УДК 811.111'276.6:656.61

Є. В. Бондаренко,
викладач

(Національний Університет "Одеська Морська Академія")
bndevgeniya@gmail.com

ТРЕНІНГОВІ ТА ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ

Анотація

У статті розглядаються провідні характеристики тренінгових та інтерактивних технологій як засобу формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. Розкривається актуальність, цінність та особливість цих технологій та їх вплив на особистісний розвиток курсантів у процесі вивчення англійської мови, детальне застосування тренінгових та інтерактивних технологій. Вивчення англійської мови за професійним спрямуванням у вищих морських навчальних закладах є принципово важливим завданням з підготовки компетентних майбутніх судноводіїв. Головна особливість вивчення іноземних мов у немовному вищому закладі, а саме морському, є його професійно-орієнтований характер, тому постає потреба у розробці та впровадженні тренінгових та інтерактивних технологій.

Ключові слова: тренінг, тренінгові технології, навчальний тренінг, інтерактивні технології, інтерактивні ігри, інтерактивний метод навчання, робота в групі, практичне заняття, професійна діяльність.

Summary

This article presents the leading features of the training and interactive technologies as the formation process of the professional and speech competence of future navigators on the professional direction at the English lessons. The relevance, value and feature of these technologies and their impact on the personal development of cadets in the process of studying English are revealed

Key words: training, training technologies, educational training, interactive technologies, interactive games, interactive method of education, work in pairs, practical lessons, professional activity.

Постановка проблеми. Проблема формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього судноводія є однією з пріоритетних, оскільки вона пов'язана з такими важливими практичними завданнями, як підвищення професіоналізму курсанта, розвиток його загальної культури, здатності до співпраці в командній діяльності, формування вмінь самоосвіти. Питання про використання тренінгових та інтерактивних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх судноводіїв, зокрема у формуванні у них компетентностей, вимагає більш ґрунтовного дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел (Н. Вовчаста, К. Кончович, М. Куц, Я. Сікора, О. Шапран, А. Циркаль, К. Яндола) свідчить, що активізація професійного становлення майбутніх фахівців морського профілю, зокрема судноводіїв, у вищих навчальних закладах є однією з актуальних проблем розвитку національної системи освіти.

Різні аспекти зазначеної проблеми розглядалися в таких напрямках: розкриття сутності та структури поняття “тренінг” (Л. Бондарева, І. Вачков, М. Дзейтова, Ю. Ємельянов, І. Ковальчук, Е. Кристофер, О. Куклін, Л. Левандовська, К. Мілютшна, В. Пугачов, Н. Хряцова, Ю. Швалб); розробка засобів реалізації інтерактивної діяльності в навчально-виховному процесі вищів (Г. Брос, М. Кларен, Г. Коберник, О. Комар, Л. Пирожено, О. Пометун, Н. Суворова, Т. Торчинська, Н. Фомин); висвітлення суті та прийомів формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців (Н. Бабиц, О. Горошкіна, О. Гончарук, І. Ланова, Н. Лящук, М. Орап).

Метою статті є розкрити суть понять “тренінг”, “навчальний тренінг”, “інтерактивна діяльність”; висвітлити види інтерактивних технологій та схарактеризувати ті технології, що безпосередньо впливають на ефективність формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв.

Виклад основного матеріалу. Вирішення проблеми забезпечення якісної освіти у вищих навчальних закладах передбачається за рахунок застосування інтерактивних технологій, зокрема тренінгових. Розкриттю поняття “тренінг” присвячено значну кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців: Л. Бондарева, І. Вачков, М. Дзейтова, Ю. Ємельянов, І. Ковальчук, Е. Кристофер, О. Куклін, Л. Левандовська, К. Мілютшна, В. Пугачов, Н. Хряцова, Ю. Швалб.

Термін “тренінг” (від англ. *train, training*) означає виховання, навчання, тренування, підготовку, привчання. У наукових працях І. Вачкова виділяється декілька значень поняття “тренінг”, а саме :

- тренінг як засіб формування потрібної поведінки (за допомогою деяких маніпулятивних прийомів);
- тренінг як прийом тренування (формування навичок і умінь ефективної поведінки);
- тренінг як форма активного навчання (формування та передача знань, а також розвиток деяких навичок);
- тренінг як спосіб оволодіння вміннями саморозвитку особистісних якостей студентів (у процесі самостійної діяльності) [2].

З позиції Т. Зайцевої, тренінг – це є своєрідне оволодіння знаннями “через переживання”; людина з використанням тренінгу випробовує свої сили, при цьому вона повинна сама знайти способи вирішення певного завдання. Науковець зазначає, що тренінг може існувати як “тренажер”, на якому людина відпрацьовує навчальні дії в особливих умовах. Тренінг – це тимчасовий захід або декілька заходів, спрямованих на набуття знань та навичок [6].

Г. Ковальчук визначає “тренінг” як запланований процес, який

містить комплекс спеціально розроблених вправ, котрі створені на науковій основі та здійснюються за спеціальною методикою. Вони використовуються для оновлення знань чи поведінкових навичок майбутніх фахівців через набуття навчального досвіду з метою досягнення ефективних результатів у певній галузі [11].

На думку Ю. Швалба, тренінги існують для формування та розвитку особистості та її професійної компетенції або компетентності; тренінг має розглядатися як один з найважливіших засобів професійного навчання [13].

З точки зору Л. Тодорів, цикл тренінгових занять повинен плануватися поступово, тобто кожний цикл має виходити з попереднього. Завдяки цьому послідовному процесу майбутній фахівець відкриває в собі різні здібності; в ході таких занять він розвиває техніки самопізнання, котрі стануть важливими у його професійній діяльності [12].

У цьому контексті привертає увагу думка Я. Сікора, у якій небезпідставно стверджується, що застосування тренінгових технологій у розвитку навчального процесу залежить від сфери діяльності майбутніх фахівців. Тренінги спрямовані на засвоєння знань, умінь та навичок. Важливого значення в організації тренінгів набуває особистість наставника, тобто тренера [3]. К. Мілютіна зазначає, що тренінг є формою навчання, яка поєднує прийоми мотивування, викладу основного матеріалу та закріплення фахових навичок в ігровій формі. Ця методика є ефективним прийомом для розкриття потенціалу особистості студентів [8].

Розглядаючи поняття “тренінг” у педагогіці, науковці виділяють “навчальний тренінг” та “педагогічний тренінг”. З позиції М. Дзейтова, “педагогічний тренінг” доцільно розглядати як форму освітньої діяльності, спрямовану на інтеріоризацію знань, розвиток умінь і навичок та формування настанов задля сприяння позитивній динаміці рівнів професійної компетентності майбутніх фахівців-судноводіїв у вищих навчальних закладах морського профілю [5].

Л. Бондарева визначає “навчальний тренінг” як активну навчальну діяльність курсантів, під час упровадження якої вони виконують різноманітні тренінгові вправи, максимально наближені до майбутньої професійної діяльності, під наглядом викладача-тренера на основі підготовлених методичних матеріалів, котрі відповідають сучасним вимогам [1].

Як наголошує Г. Ковальчук, “навчальний тренінг” – це запланований процес оновлення знань, формування поведінкових навичок студентів через набуття ними досвіду навчально-професійної діяльності задля ефективного виконання певної праці [11].

У професійній підготовці майбутніх фахівців науковці розглядають навчальний тренінг як:

- спосіб навчання (О. Куклін, О. Щербак);
- метод навчання (Н. Ничкало);
- спільну роботу викладача та студентів (А. Алексюк);
- засоби одержати певні результати у процесі навчально-виховної роботи (О. Падалка);
- системний метод всього навчального процесу та засвоєння знань (С. Сисоева, Т. Поясок).

На заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням у вищих навчальних закладах використовують не лише класичні тренінгові технології, але також приділяють велику увагу інтерактивним технологіям навчання, які базуються на особистісно орієнтованому підході до студента. Інтерактивні методи спрямовані на розвиток таких якостей майбутнього судноводія, як уміння мислити, швидко реагувати в проблемних ситуаціях, здійснювати ефективну комунікацію.

Слово “інтерактив” походить від англійського “інтер” – взаємний, “акт” – діяти). Інтерактивні технології навчання означають взаємодію курсантів та викладача в процесі навчання задля успішного вирішення лінгвістичних та комунікативних завдань у режимі бесіди та полілогу. Розглядаючи інтерактивні технології навчання, Г. Брос, М. Кларен, Г. Коберник, О. Комар, Л. Пироженко, О. Пометун, Н. Суворова, Т. Торчинська, Н. Фомин та інші, підкреслюють, що така діяльність – це організація та розвиток діалогічного мовлення, що включає спільну роботу, взаєморозуміння, вирішення проблем, важливих для кожного курсанта.

У цьому контексті привертає увагу думка А. Циркаль, котра стверджує, що інтерактивні методи навчання є ключовими як у всій групі, так і за її межами. У ході інтерактивних занять роль викладача не є головною. Слід зазначити, що для студентів технічних спеціальностей, а саме майбутніх судноводіїв, є важливим чітко сформулювати завдання. У процесі використання інтерактивних методів важливим завданням навчання для викладача є :

- створити позитивні умови в групі (для висловлення власної думки кожного курсанта);
- ознайомити студентів з чіткими правилами інтерактивної гри;
- спрямувати майбутніх фахівців у правильне русло розвитку подій [15].

У командній діяльності курсантів, як правило, спостерігається покращення їхніх комунікативних навичок; виникає товариський дух, а також можуть проявлятися риси лідера окремих осіб. У процесі інтерактивних ігор створюються такі умови, котрі активізують у учасників бажання висловити власну точку зору в групі, навички працювати в команді, розвиток духу суперництва, який сприяє виникненню інтелектуально-пізнавальних мотивів студентів до розширення знань та вмінь професійної комунікації.

Роботу в парах було запропоновано А. Рівним; при цьому науковцем було доведено, що ця діяльність робота студентів набуває ефективності та стає максимально результативною за умов, якщо викладач не проявляє жорсткого контролю.

На думку науковців Л. Пироженко та О. Пометун, використання інтерактивних технологій на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням буде ефективним, якщо їх розподілити на чотири групи залежно від мети заняття:

- інтерактивні технології *кооперативного* навчання;
- інтерактивні технології *колективно-групового* навчання;
- технології *ситуативного* навчання (моделювання);
- технології *опрацювання дискусійних питань* [10].

О. Пометун висуває певні вимоги до структури занять з використанням інтерактивних технологій, зокрема їх структура складається з п'яти важливих елементів, а саме: створення інтересу, оголошення теми, цілей, очікуваних результатів, надання всієї необхідної інформації. Науковець підкреслює, що інтерактивна вправа – це основна частина заняття, після цього обов'язковим є підведення підсумків та оцінювання результатів заняття [9].

Щодо інтерактивного навчання як системи, то виділяють декілька основних принципів такої технології:

- індивідуальна відповідальність (працюючи в групі, кожен виконує своє завдання);
- позитивна взаємозалежність (досягнення успішного результату виконання завдань кожним студентом);
- однакова участь (надання одного й того ж часового терміну);
- одночасна взаємодія (залучення всіх студентів до роботи) [14].

У такому процесі спілкування студенти навчаються різним навичкам та умінням, а саме: висловлювати думки, приймати важливі рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими.

Як відомо, поняття “інтерактивний” походить від англ. *interaction* – *взаємодія*. О. Пометун та Л. Пироженко наголошують на тому, що інтерактивне навчання – це процес діяльності, завдяки якій виникає взаємодія студента з навчальним середовищем. Саме цей вид навчання є одним з провідних засобів розширення досвіду особистості [10].

Використання традиційних засобів навчання у вищих закладах освіти останнім часом все більше замінюються новими інтерактивними технологіями. Багато зарубіжних та вітчизняних науковців (Р. Арнольд, І. Вейдиг, Є. Ільїн, С. Лисенкова, М. Магурі, В. Редько, Ф. Стус) присвятили увагу проблемі впровадження інтерактивного навчання. Вчені підкреслюють, що використання таких технологій на заняттях з англійської мови професійного спрямування є інноваційним підходом до підготовки майбутніх фахівців.

Задля розкриття суті поняття “інтерактивне навчання” звернемося до позиції Е. Голанта, котрий наголошував, що типи і методи навчання доцільно поділяти на активні та пасивні. Науковець використовує термін “пасивність” з метою відображення низького рівня активності учнів або студентів, котра спостерігається при виконанні діяльності репродуктивного характеру. Зазначена діяльність актуалізує самостійність і творчість особистості в незначній мірі.

У свою чергу О. Пометун і Л. Пироженко наголошують, що інтерактивне навчання відноситься саме до “активного”, яке застосовується тільки за умови активної та постійної взаємодії всіх студентів. Щодо процесу організації інтерактивного навчання, то слід зазначити, що воно моделює життєві ситуації, передбачає використання рольових ігор, спільного вирішення проблем. Таке навчання сприяє формуванню навичок, цінностей і вмінь у студентів, а також відповідної атмосфери взаємодії і таким чином надає право будь-якій особистості стати лідером у командній роботі [9].

На думку М. Кларіна інтерактивне навчання має сенс розглядатися і як певна форма організаційної роботи студентів. Вона передбачає досягнення певних цілей, однією з пріоритетних з яких є створення таких умов навчання, щоб студент відчував свою успішність та інтелектуальну спроможність, що робить процес навчання більш продуктивним [7].

У навчанні англійської мови за професійним спрямуванням інтерактивні технології доцільно впроваджувати для активізації творчої позиції майбутніх фахівців, оскільки саме це їй дозволяє створити ситуацію мовленнєвої взаємодії між студентами та викладачем.

Застосуванням інтерактивних технологій на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням спонукає не лише курсантів, але й викладача до активної творчої діяльності, вивчення унікальних якостей студентів, особливостей їхнього мислення. Основними вимогами до таких занять є формування базових знань курсантів, чітке планування заняття, творчий підхід викладача до його організації та проведення.

А. Гін розкриває основну структуру заняття з англійської мови за професійним спрямуванням із застосування інтерактивних технологій. Її репрезентовано такими етапами:

- підготовка (організаційні моменти заняття, такі, наприклад, як роздатковий матеріал, місце проведення та технічні засоби);
- вступ (пояснення правил, мети, формування завдання, розділення на групи, розподіл ролей, час);
- проведення (обговорення завдання);
- рефлексія результатів (аналіз результатів гри та оцінювання) [4].

Вивчення англійської мови за професійним спрямуванням у вищих морських навчальних закладах є принципово важливим завданням з підготовки компетентних майбутніх судноводіїв, зокрема тих, хто готується стати кваліфікованими штурманами. Особливість вивчення іноземних мов у немовному вищому закладі, а саме морському, є його професійно-орієнтований характер, тому постає потреба в розробці та впровадженні тренінгових та інтерактивних технологій.

Використання тренінгу та інтерактивних технологій на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням, насамперед, є засобом передачі знань, умінь та навичок курсантів у галузі професійного спілкування.

Протягом педагогічного експерименту, проведеного нами на базі Національного університету "Одеська морська академія", нами була розроблена та впроваджена система інтерактивних технологій. Запропоновані нижче приклади цих технологій передбачають актуалізацію лексики з вивчених раніше тем.

Chain story. Використовуючи цю інтерактивну технологію на занятті з англійської мови за професійним спрямуванням, викладач розвиває в курсантів логічне мислення, прагнення до вияву фантазії. При цьому заохочується індивідуальний підхід до вирішення певної проблеми, котра пов'язана з конкретним сюжетом. Протягом цієї технології курсанти повинні показати володіння словниковим запасом з певної теми, проявити знання граматичного матеріалу.

An item description. Викладач на занятті застосовує інтерактивні картки, на яких написані слова, що відносяться до певної теми. Курсанту необхідно описати слово чи словосполучення, але не називати корінь слова. Решта групи майбутніх фахівців має відгадати слово. У цій грі викладач перевіряє певні знання, а саме словниковий запас з професійної та загальної лексики, володіння граматичними структурами. Курсанти розвивають та покращують навички швидкого реагування, пошук синонімів англійською мовою.

Grab a minute. Головна мета інтерактивної гри – покращити навички швидкого реагування та критичне мислення в курсантів. Викладач використовує інтерактивні картки або дошку, курсанту дається одна хвилина, щоб групі представити якомога більше інформації про певний термін чи предмет (його значення та використання). У цій грі викладач також перевіряє професійно-орієнтований та загальний словниковий запас курсантів. Це є й одним із найкращих способів для закріплення вивченого матеріалу.

Brainstorm. На заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням викладач може використати таку технологію, яка відноситься до дискусійних форм навчання, особливості якої полягають у тому, що група курсантів працює разом та намагається спільно розв'язати проблеми. Курсант має проявити себе, висловити якомога більше ідей, коментарів, надати ключові фрази чи слова з певної теми, записати всі ідеї, навіть якщо вони не відносяться до запропонованої теми. Під час дискусії викладач занотовує всі пропозиції, але робить це без зауважень, коментарів та запитань і надає усім учасникам право всилювати свою думку.

Застосування тренінгових та інтерактивних технологій на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням стимулює курсантів до використання іноземної мови в спілкуванні, більше уваги приділяється спілкуванню в процесі професійної діяльності в інтернаціональних екіпажах. Основна мета викладача на занятті – створення реальних професійних ситуацій спілкування за допомогою тренінгових та інтерактивних ігор.

Висновки. Отже, провідним результатом використання тренінгових та інтерактивних технологій під час підготовки майбутніх фахівців морського профілю є те, що вони допомагають практично розвинути комунікативні навички та вміння, створювати творчу атмосферу в групі, надавати можливість курсантам висловлювати свою точку зору, шукати компроміси щодо запропонованих тем. Під час таких занять курсанти швидко адаптувалися до нових ситуацій на занятті, мали можливість продемонструвати застосування здобутих знань і навичок, лексико-граматичних структур на практиці зі спеціальних дисциплін. Щодо ефективності використання цих технологій на занятті з англійської мови за професійним спрямуванням, то це залежить від того, як викладач урахує актуальний рівень сформованості компетентності, особисті характеристики, а також можливості розвитку курсантів.

Перспективи дослідження полягають у висвітленні питань формування в майбутніх судноводіїв наукового світогляду, соціокультурної компетентності, професійної мобільності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарева Л. І. Методичні аспекти розробки та проведення навчального тренінгу студентів у вищій професійній школі / Л. І. Бондарева // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – №6. – С. 48-58.
2. Вачков І. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : [учеб. пособ.] / И. В. Вачков. – М., 1999. – 237 с.
3. Використання тренінгів у професійній підготовці компетентних фахівців з інформатики / Я. Б. Сікора // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н.С. (гол. ред) та інші]. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Випуск 36. – 301 с. – С. 115–121.
4. Гін А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму : [Цікава і проста форма навчальної діяльності] // завуч (Перше вересня). – 2000. – № 8. – С. 7–11.
5. Дзейтова М. Х. Миротворческое образование в условиях современного образовательного учреждения : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “общая педагогика, история педагогики и образования” / М. Х. Дзейтова. – Майкоп, 2007. – 23 с.
6. Зайцева Т. В. Теория психологического тренинга. Психологический тренинг как инструментальное действие / Т. В. Зайцева. – М. : Смысл, 2002. – 80 с.
7. Кларін М. В. Педагогічна технологія в навчальному процесі / М. В. Кларін. – М., 1989.
8. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навч. посіб. / К. Л. Мілютіна. – К. : МАУП, 2004. – 192 с.
9. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пирожено. – К. : АПН, 2002. – 136 с.
10. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пирожено. – К., 2004. – 192 с.
11. Тренінгові технології навчання з економічних : [навч. посіб.] / Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 320 с.
12. Тодорів Л. Д. Рефлексивні складові самосвідомості та їх розвиток в умовах занять з елементами тренінгу / Л. Д. Тодорів // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №2-3. – С.79-86 с.
13. Швалб Ю. М. Задачний підхід к построению учебника тренинга в ВУЗе // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково – методичні та організаційно – практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку: матер. міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк, 27-28 травня 2005 року. – Донецьк : ДЮІ, 2005. – С. 42- 45.
14. Celce – Murcia H. Teaching English as a Second or Foreign Language / H. Celce. – Boston, Mass : Heinle & Heinle, 1991.
15. Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1146> .

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016